

ТЕМА 3. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА

Експертиза призначається, якщо для з'ясування питань, що виникають у справі про порушення митних правил, виникла потреба у спеціальних знаннях з окремих галузей науки, техніки, мистецтва, релігії тощо. Зазначена експертиза не є судовою експертизою. Посадова особа органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил на підставі статей 515, 516 МК України призначає експертизу.

В діяльності митних органів, яка пов'язана із здійсненням експертизи, можна виділити **два напрями**: здійснення експертизи під час митного контролю і митного оформлення і експертиза при здійсненні провадження в справах про порушення митних правил. На сьогодні Спеціалізована лабораторія та її структурні підрозділи фактично є суб'єктам здійснення експертизи при митному контролі і митному оформленні, а під час провадження в справах про порушення митних правил звернення до цих установ є недоцільним, оскільки вони не мають статусу державних експертних установ і не можуть надавати висновки, що будуть залучені до справи як докази.

Стаття 7 Закону України «Про судову експертизу» дає вичерпний перелік державних спеціалізованих установ. **До державних спеціалізованих установ належать:**

- науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;
- науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;
- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [5].

Отже, Спеціалізована лабораторія не є державною експертною установою.

Експертиза проводиться експертами спеціалізованого органу доходів і зборів з питань експертного забезпечення, його відокремлених підрозділів та інших установ або окремими спеціалістами, які призначаються посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Державної фіскальної служби України було **перейменовано на Департамент податкових та митних експертиз ДФС згідно з наказом Державної фіскальної служби України від 25.01.2017 р. № 39 [2]. А в грудні 2019 року реорганізовано в Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Держмитслужби. Особа, щодо якої порушено зазначену справу, має право на проведення за її рахунок незалежної експертизи.**

У системі експертних закладів України митні лабораторії займають особливе місце, оскільки вони:

1) здійснюють експертні дослідження по справах про контрабанду та порушення митних правил (застосування санкцій правових норм):

2) по справах про надання дозволів на здійснення операцій, пов'язаних з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон України, вибору митного режиму та інших операцій, які здійснюються за участю фізичних та юридичних осіб (застосування диспозиції правових норм).

Виконання завдань митними лабораторіями обумовлює необхідність застосування ними різноманітних форм та методів дослідження, особливостей оформлення цих висновків та наступну правову природу застосування цих висновків на практиці.

Експертиза проводиться експертами Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи та досліджень (далі — Спеціалізована лабораторія), чи її відокремленими підрозділами або іншими експертними установами (організаціями), призначених митним органом.

Спеціалізовану лабораторію створено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 229 «Про утворення територіальних органів Міндоходів» [4].

Основними завданнями Спеціалізованої лабораторії є:

- 1) забезпечення реалізації державної податкової та митної політики, а також участь у боротьбі з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства;
- 2) проведення досліджень та здійснення експертної діяльності у податковій та митній сферах;
- 3) здійснення відповідно до законодавства попередньої оцінки майна, вилученого, конфіскованого за порушення митного та податкового законодавства.

Спеціалізована лабораторія є правонаступницею Центрального митного управління лабораторних досліджень та експертної роботи, яке було створене у лютому 2004 року на базі Центральної митної лабораторії, утвореної згідно з наказом Державного митного комітету України №83-к 18 березня 1994 року.

Спеціалізована лабораторія виконує широкий спектр експертиз і досліджень, серед яких: експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, лікарських засобів та препаратів, товарознавча експертиза, дослідження документів, грошей, балістична експертиза, комплексне дослідження транспортних засобів та документів, що їх супроводжують, дослідження харчових продуктів, хімічних речовин та матеріалів, нафтопродуктів, пально-мастильних матеріалів, металів, сплавів та виробів з них тощо.

Щороку експертами Спеціалізованої лабораторії проводиться в середньому 40 тисяч експертиз та досліджень.

Проведення експертизи в інших установах (організаціях) допускається лише у разі неможливості проведення експертизи в Спеціалізованій лабораторії чи її відокремленим підрозділом або за заявою декларанта чи

уповноваженої ним особи для підтвердження чи спростування результатів проведеної експертизи.

Суб'єктами митної експертизи є спеціальні структури, підпорядковані безпосередньо Голові ДМСУ, - так звані експертні підрозділи, що розташовані по всій території країни, відповідно до спеціалізації митної експертизи. Коротку характеристику наведено в таблиці.

Підрозділи	Регіони діяльності	Спеціалізація
Київські експертні підрозділи: 1. Служба досліджень хімічної та промислової продукції м. Києва. 2. Служба досліджень товарів харчового призначення та біологічно-активних речовин м. Києва.	м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька області.	Товари харчового призначення, спиртовмісні рідини, безалкогольна продукція та тютюн, лікарські засоби, біологічні добавки та наркотичні засоби. Експертиза неорганічних речовин та металів, товарів органічного походження.
Ужгородська служба з експертного забезпечення митних органів. Загальна лабораторія	Закарпатська область	Хімічна продукція та товари харчового призначення.
Харківська служба з експертного забезпечення митних органів 1. Відділ досліджень хімічної продукції 2. Відділ досліджень товарів харчового призначення	Полтавська, Сумська, Харківська	Ювелірні вироби, органічні речовини (лаки, фарби, папір, картон), лікарські препарати, субстанції, тканини, текстиль.
Одеська служба з експертного забезпечення митних органів 1. Відділ досліджень хімічної продукції	Миколаївська, Одеська, Херсонська	Тканина, текстиль, одяг, алкогольні напої (вино та виноматеріали, коньячний спирт), харчові продукти (риба, зерно), метали, сплави, ювелірні вироби, фармацевтичні
Луганський сектор з експертного забезпечення митних органів	Луганська область, м. Северодонецьк	Метали, сплави, товари хімічної промисловості.
Дніпропетровська служба з експертного забезпечення митних органів: 1. Сектор досліджень хімічної продукції	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області	Неорганічні речовини та метали (руди, шлаки, сплави, вироби з чорних та кольорових металів).
Кримська служба з експертного забезпечення митних органів: 1. Сектор досліджень хімічної продукції	Автономна Республіка Крим, м. Севастополь	Тканини, текстиль, органічні речовини та матеріали (полімери, лаки, фарби, засоби для оброблення шкір, хутра), лікарські препарати.

При цьому варто зазначити, що регіональні представництва спеціалізуються на проведенні певного виду експертиз. Це зумовлено прагненням держави оптимізувати роботу митниць та спростити механізм отримання висновків суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, відповідно до регіональних особливостей товарів, що перетинають кордон.

Для обґрунтованого призначення експертизи необхідно, щоб співробітник органу доходів і зборів – ініціатор її проведення обов'язково

знав основи теорії і практики проведення відповідної експертизи (її предмети, об'єкти, методи дослідження, можливості та ін.).

Метою проведення експертизи є отримання науково обгрунтованого, належним чином процесуально оформленого висновку експерта про виявлені ним факти, які разом з іншими джерелами доказів будуть оцінені посадовою особою органу доходів і зборів чи судом.

Експертами (лат. ехрегіиз — знаючий, досвідчений) прийнято називати універсально освічених людей, що володіють як енциклопедичними пізнаннями, так і спеціальними знаннями, професійними навичками і досвідом.

У Митному міститься стаття «Залучення спеціалістів та експертів для участі у здійсненні митного контролю», її зміст не можна вважати таким, що розкриває статус експерта, оскільки, як видно з тексту статті, вона регламентує переважно питання відшкодування витрат, що пов'язані з їхньою участю у здійсненні митного контролю. Стаття 327 Митного кодексу України вказує, що у разі потреби для участі у здійсненні митного контролю можуть залучатися спеціалісти та експерти. Залучення спеціалістів та експертів здійснюється керівником органу доходів і зборів або його заступником за погодженням з керівником підприємства, установи, організації, де працює спеціаліст чи експерт.

Спеціалісти та експерти, які залучаються до участі у здійсненні митного контролю, мають право на відшкодування витрат, пов'язаних з їхньою участю у здійсненні митного контролю, за ними зберігається середня заробітна плата за місцем роботи на час такої участі. Стаття 502 Митного кодексу України визначає, що експертом може бути особа, яка має необхідні знання для надання відповідного висновку. Експерт призначається посадовою особою митного органу, в провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил, у разі потреби в спеціальних знаннях. Експерт зобов'язаний надати об'єктивні висновки з поставлених перед ним питань.

Експерт має право:

ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються предмета експертизи;

заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для надання висновків.

Відповідно до вимог ст. 516 МК України, **до призначення експерта** для проведення експертизи органу доходів і зборів посадовою особою з'ясовуються необхідні відомості щодо його професіоналізму і компетентності, наприклад, повноваження експертної установи або експерта (спеціаліста), стаж роботи експерта, досвід у вирішенні питань, що становлять предмет експертизи.

Поставлені перед експертом питання та його висновок не повинні виходити за межі спеціальних знань експерта. Експерт надає висновок у письмовій формі від свого імені. У висновку викладаються суть проведеного ним дослідження та обґрунтування відповіді на поставлені запитання.

Висновок експерта не є обов'язковим для посадової особи органу доходів і зборів, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил. У разі незгоди цієї особи з висновком експерта у постанові, яка виноситься у справі, повинно міститися обґрунтування такої незгоди.

У разі неналежної якості або повноти висновку експерта може бути призначена повторна експертиза, проведення якої доручається іншому експерту (експертам).

Найбільш важливими питаннями, які ставляться перед експертом є:

- класифікація товару згідно з УКТЗЕД;
- визначення митної вартості товарів;
- оцінка ринкової вартості товарів, виходячи з їх якісних показників (марки, сорту, виду, натуральності матеріалів тощо);
- ідентифікація справжності митних печаток, штампів та інших знаків митного забезпечення товарів і документів;
- встановлення екологічної й експлуатаційної безпеки товарів;

- визначення хімічного складу і фізичної структури товарів (речовин);
- визначення характеру товару (ліцензійний, підакцизний, подвійного призначення);
- установа можливості реалізації товарів, звернених у державну власність, і визначення їхньої споживчої вартості;
- ідентифікація наркотичних і психотропних речовин;
- визначення країни походження товару;
- діагностика коштовностей, антикваріату, музейних цінностей та ін.

Про призначення експертизи посадова особа органу доходів і зборів виносить постанову, форма якої встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Постанова повинна містити, крім загальних відомостей (часу, місця її винесення, ким її винесено), фактичні дані, що свідчать про підстави проведення й визначальні реальні умови проведення конкретної експертизи. У ній викладаються обставини справи, у зв'язку з якими виникла потреба у використанні спеціальних знань, зазначається, проведення якої експертизи потрібне, назва експертної установи або прізвище, ім'я й по батькові експерта (спеціаліста), якому доручено проведення експертизи, перераховуються об'єкти експертизи – матеріали справи, надані в розпорядження експерта, товари, транспортні засоби, окремі документи й інші матеріали справи, що містять інформацію, яка має відношення до предмета експертизи й потрібна для надання висновку, і встановлюється предмет експертизи, тобто формулюються питання, що підлягають вирішенню. У постанові повинно бути чітко сформульоване питання, індивідуалізовано надані експерту предмети, зазначено безпосередні об'єкти експертизи (наприклад, точно зазначено підписи, відбитки печаток, що підлягають дослідженню, а також порівняльні й допоміжні матеріали). Бажано зазначити вид упаковки й опис наданих для експертизи об'єктів.

Посадова особа органу доходів і зборів **зобов'язана на вимогу експерта** ознайомити його з матеріалами справи, що мають відношення до предмета експертизи, розглянути його клопотання про надання додаткових матеріалів, потрібних для підготовки висновку, а також надати йому можливість з'ясувати в особи, яка притягується до відповідальності, або свідка питання, які відносяться до предмета експертизи.

Якщо експерт під час проведення експертизи виявить обставини, що мають значення для справи, з приводу яких йому не було поставлено запитань, він має право викласти ці обставини у своєму висновку.

У разі недостатньої якості або повноти висновку експерта може бути призначена додаткова експертиза, проведення якої може доручатись тому ж експерту (спеціалісту), або повторна експертиза, проведення якої доручається іншому експерту (спеціалісту). Призначення таких експертиз повинно бути обґрунтоване у відповідних постановках з посиланням на ті положення з висновку експерта, який проводив первинну експертизу, що викликали сумнів, а також з викладенням обставин справи, на підставі яких поставлено під сумнів достовірність висновків експерта.

З метою забезпечення проведення такої процесуальної дії, як експертиза, посадова особа органу доходів і зборів, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил, має право відбирати в осіб, які притягуються до відповідальності за порушення митних правил, зразки підпису, почерку, а також брати проби та зразки товарів.

У разі потреби взяття проб та зразків може проводитися також у інших осіб, свідчення та участь яких у вивченні та оцінці обставин порушення митних правил можуть мати істотне значення для провадження і розгляду справи.

Взяття проб і зразків здійснюється після остаточного визначення щодо необхідності проведення експертизи, виду експертизи й відповідно які саме зразки і проби підлягають відбору.

Особа, щодо якої порушено справу про порушення митних правил, її представники, захисник, мають право клопотатися перед органом доходів і зборів, посадова особа якого здійснює провадження у зазначеній справі, про взяття проб та зразків для проведення експертизи. У разі відмови у задоволенні такого клопотання органу доходів і зборів повинен письмово повідомити про це особу, яка подала клопотання, з вмотивованим обґрунтуванням причин відмови.

Взяття проб і зразків здійснюється на підставі постанови про взяття проб та зразків, винесеної посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні або на розгляді в якій перебуває справа про порушення митних правил, форма якої встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Взяття проб і зразків проводиться в присутності двох понятих, у разі потреби також може залучатися експерт.

Постанова про взяття проб та зразків перед проведенням взяття проб і зразків пред'являється особі, у якій вони беруться, про що в постанові вчиняється відповідний запис.

Про одержання проб і зразків складається протокол, форма якого встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Рішення про призначення експертизи є обов'язковим для експерта, а також для посадових осіб підприємства, де працює експерт.